

اصطلاحات تجاری و اقتصادی

حمیدرضا اشرفزاده

قرارداد اجاره کشتی، چارترپارتی

Charter Party

قرارداد اجاره کشتی سندی است که بین مالک کشتی (یا نماینده مجاز او) و اجاره کننده منعقد می‌گردد و در آن شرایط اجاره کشتی همراه با خدمه برای مدتی معین یا برای یک یا چند سفر بین بنادر مشخص، قید و یا به موجب آن، شرایط واگذاری کشتی بدون خدمه برای مدت مقرر در قرارداد تعیین می‌شود.

قرارداد اجاره کشتی، بارنامه نیز صادر گردد که با بارنامه صادره در باربری منظم تفاوت دارد.

بسته به نوع قرارداد اجاره کشتی، اجاره کننده Charterer ممکن است کل کشتی یا بخشی از ظرفیت آن را به قصد استفاده برای حمل کالاهای خود یا انعقاد قراردادهای حمل با فرستندگان دیگر اجاره کند. اگر حجم محموله به اندازه ظرفیت یک کشتی باشد، استفاده از تسهیلات کشتی اجاره‌ای در قیاس با حمل کالا از طریق

توضیحات: برخلاف حمل و نقل کالا با استفاده از خطوط منظم کشتیرانی، در حمل و نقل کالا از طریق کشتی اجاره‌ای در حمل و نقل نامنظم، برنامه و ترتیبی از پیش تعیین شده وجود ندارد. همان گونه که روابط فرستنده کالا و مالک کشتی در حمل و نقل منظم براساس بارنامه دریایی - که مبین قرارداد حمل و نقل است - تعیین می‌گردد، این روابط در حمل و نقل نامنظم به موجب قرارداد اجاره کشتی تنظیم می‌شود، هر چند ممکن است علاوه بر

خطوط منظم کشتیرانی با صرفه تر است. حقوق و تعهدات مالک کشتی و اجاره کننده بستگی به شرایط مذکور در قرارداد اجاره کشتی دارد، زیرا هیچ گونه مقررات ویژه‌ای ناظر بر این گونه قراردادها وجود ندارد. طرفین آزادند قرارداد اجاره کشتی را بر اساس هر نوع شرایطی که منطبق با نیازهایشان باشد، منعقد سازند. اما در عمل از فرمهای استاندارد در این زمینه استفاده می‌کنند که در آنها کوشش شده با توجه به نوع محموله و ویژگیهای سفر دریایی تعادلی بین منافع مالک کشتی و اجاره کننده برقرار گردد. این فرمها از لحاظ تعداد و تنوع زیاد هستند. برای مثال حداقل ۸ فرم در حمل کود شیمیایی، ۱۵ فرم برای کالاهای عمومی *General Cargo* و حدود ۱۰ فرم برای زغال سنگ مورد استفاده قرار می‌گیرد. به علاوه طرفهایی که در مقیاسی وسیع کالا حمل می‌کنند فرمهایی خاص خود تهیه کرده‌اند. در هر حال، به کارگیری قراردادهای استاندارد اجاره کشتی مانع از اختلافات می‌گردد. از معروف ترین موسساتی که این فرمهای استاندارد را تهیه کرده‌اند می‌توان از اتاق کشتیرانی بریتانیا *The Chamber of Shipping of the United Kingdom* نام برد. در قرارداد اجاره کشتی با توجه به نوع

آن از جمله قید تمام یا بخشی از اطلاعات زیر لازم است: اطلاعات مربوط به مالک و اجازه کننده کشتی، اسم کشتی، مشخصات و ظرفیت آن؛ مشخصات بار و مقدار آن؛ بنادر یا محل‌های بارگیری و تخلیه، نرخ کرایه یا اجاره بها، زمان، مکان، نوع پول و نحوه پرداخت کرایه یا اجاره بها؛ مدت مجاز برای بارگیری و تخلیه کالا (ضمن مشخص کردن این امر که تعطیلات و روزهای کاری که مثلاً هوا نامساعد است چگونه در قالب این مدت محاسبه گردد یا در صورت تاخیر در انجام بارگیری یا تخلیه یا تسریع در این کار خسارات معطلی کشتی - دموراژ - یا برعکس پاداش تسریع در بارگیری یا تخلیه چگونه تعیین شود) و سرانجام تعهدات مالک کشتی و اجاره کننده.

به طور کلی دو نوع قرارداد اجاره کشتی وجود دارد. یکی اجاره کشتی همراه با خدمه و دیگری اجاره کشتی بدون خدمه که به آن اجاره در قالب واگذاری *Charter by demise* گویند.

الف - در اجاره کشتی همراه با خدمه، مالک کشتی با اجاره کننده توافق می‌نماید که برای حمل کالاهای وی یا کالاهایی که از طرف او بارگیری می‌شوند، کشتی را همراه با خدمه‌اش برای این منظور در اختیار

اجاره کننده قرار دهد. این نوع قراردادها خود به دو گروه تقسیم می‌شوند: قرارداد اجاره زمانی و اجاره سفری.

۱- قرارداد اجاره زمانی *Time Charter Party*
در این نوع قرارداد، کشتی برای مدتی معین اجاره داده می‌شود و مدت اجاره با توجه به نیازهای اجاره کننده و توافق مالک ممکن است چند ماه یا حتی چند سال باشد. البته گاه اجازه تمدید مدت قرارداد برای دوره‌ای معین به اجاره کننده داده می‌شود تا در صورت انقضای مدت، اجاره کننده بتواند قرارداد را برای دوره تعیین شده تمدید نماید.

در این نوع اجاره، مالک کشتی خدمه خود را روی کشتی نگه می‌دارد و حتی می‌تواند طی مدت مقرر در قرارداد نیز آنها را تعویض نماید. بنابراین، اجاره زمانی کشتی تنها برای اجاره خود کشتی نیست، بلکه برای اجاره خدماتی است که کشتی و خدمه‌اش ارائه می‌دهند. در این نوع اجاره، حمل کالا طبق دستورالعمل‌های اجاره کننده صورت می‌گیرد و در مقابل اجاره بها پرداخت می‌گردد. اجاره کشتی معمولاً براساس ظرفیت حمل کشتی *Deadweight* به طور روزانه محاسبه می‌شود. اما گاه ممکن است اجاره بها به صورت مقطوع بوده و در محاسبه آن ظرفیت حمل

کشتی ملاک عمل قرار نگیرد. پرداخت معمولاً برای یک دوره پانزده روزه یا یک ماه صورت می‌پذیرد.

در اجاره زمانی تمام ظرفیت کشتی در اختیار اجاره کننده قرار می‌گیرد تا طی مدت اجاره، به حمل بار از هر بندری به بندر دیگر مشغول شود و یا فقط بین دو یا چند بندر مشخص رفت و آمد کند. البته ممکن است حمل بعضی کالاها (مثلاً محمولات خطرناک) یا طی بعضی مسیرها (مثلاً مناطق جنگلی) ضمن قرارداد اجاره کشتی ممنوع شده باشد.

در قرارداد اجاره زمانی تعهدات و مسئولیتهای هریک از طرفین به شرح زیر است:

مالک کشتی متعهد است کشتی را به گونه‌ای آماده برای دریانوردی، در زمان و مکان تعیین شده در اختیار اجاره کننده قرار دهد، در غیر اینصورت اجاره کننده می‌تواند به خاطر تخلف مالک کشتی قرارداد را فسخ کرده و مطالبه خسارت نماید. به علاوه مالک کشتی باید کشتی را بیمه کند و دستمزد خدمه کشتی را که در استخدامش قرار دارند، بپردازد. هزینه تامین آذوقه برای خدمه، تعمیر و نگهداری کشتی و تهیه گواهی‌های مختلف کشتی برعهده مالک است. در مقابل، اجاره کننده علاوه بر اجاره

بها، به طور معمول باید مخارج سوخت کشتی در دریا و بندر را بپردازد. هزینه‌های مربوط به عوارض بندری و فانوس دریایی، عبور از کانال، اجاره یدک‌کش و هر نوع مالیات و عوارض متعلق به کالا برعهده اجاره‌کننده است. به علاوه، در این نوع قرارداد، اجاره‌کننده معمولاً ترتیبات بارگیری و تخلیه کالا را فراهم و هزینه‌های مربوط را پرداخت می‌کند.

چنانچه کشتی بر اثر شکستگی، نقص فنی یا حادثه‌ای از حرکت بازایستد، برای زمان تلف شده اجاره تعلق نمی‌گیرد، ولی برای اوقات دیگر اجاره بها باید به طور کامل پرداخت شود، اعم از اینکه کشتی پر یا خالی بوده، سفر خود را به انجام رسانده یا نرسانده باشد.

مالکان کشتی ترجیح می‌دهند کشتی خود را به صورت سفری اجاره دهند، مگر اینکه با کمبود عرضه کالا برای حمل مواجه شوند و خطر بیکاری آنان را تهدید کند که در این صورت با اجازه زمانی موافقت خواهند کرد.

۲- قرارداد اجاره سفری *Voyage Charter Party*: در این نوع قرارداد مالک کشتی موافقت می‌کند کالای معینی را بین بنادر یا بعضاً در محدوده‌ای مشخص حمل نموده و در ازاء آن مبلغی به عنوان کرایه دریافت

نماید. این مبلغ براساس وزن محموله یا در صورت حجیم بودن براساس حجم آن محاسبه می‌گردد. اگر مالک کشتی از میزان دقیق باری که قرار است حمل کند اطلاع نداشته باشد، طرفین ممکن است در مورد مبلغ مقطوعی به عنوان کرایه توافق کنند.

دو نوع اجاره سفری وجود دارد: اجاره کشتی برای یک سفر و اجاره برای سفرهای متوالی. در مواردی که محموله معادل یا کمتر از ظرفیت حمل کشتی باشد، می‌توان آنرا طی یک سفر حمل کرد. اگر باری که قرار است حمل شود کمتر از ظرفیت حمل کشتی باشد، کرایه بستگی به مقدار محموله دارد، مگر اینکه اجاره ناظر بر کل ظرفیت حمل کشتی باشد که در این صورت کرایه پرداختی برای کل کشتی خواهد بود، حتی اگر فرستنده نتواند بار لازم را برای پر کردن اجاره تنها برای استفاده از قسمتی از ظرفیت حمل کشتی تنظیم گردد، مالک کشتی حق استفاده از بقیه فضای کشتی را برای حمل کالاهای دیگران برای خود محفوظ خواهد داشت.

چنانچه محموله بیش از ظرفیت حمل کشتی برای یک نوبت باشد، قرارداد اجاره برای سفرهای متوالی تنظیم می‌گردد. این نوع قرارداد اجاره سفری در فاصله دو

تاریخی که تعیین می‌شود، یعنی تاریخ آغاز نخستین سفر و تاریخ پایان آخرین سفر معتبر است. این روش به نفع هر دو طرف قرارداد است. مالک کشتی به دلیل آنکه حمل مقدار زیادی کالا را برعهده می‌گیرد براحتی می‌تواند برای کشتیهای خود برنامه‌ریزی و احتمالاً در راه بازگشت کالاهای دیگران را حمل نماید. در مقابل، اجاره‌کننده نیز از نرخ اجاره کمتر و برخی صرفه‌جوییها برخوردار می‌شود.

در اجاره سفری کشتی نیز همانند اجاره زمانی، خدمه و به طور کلی مدیریت کشتی در اختیار مالک باقی می‌ماند. به علاوه این طریقه بیش از اجاره زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد. زیرا در عمل به قراردادهای باربری در خطوط منظم کشتیرانی بسیار نزدیک است.

در خصوص تعهدات و مسئولیتهای مالک و اجاره‌کننده کشتی در قرارداد اجاره سفری باید متذکر شد که مالک متعهد است کشتی موضوع اجاره را به گونه‌ای آماده برای دریانوردی در اختیار اجاره‌کننده قرار دهد. البته ماهیت این تعهد به شرایط سفر دریایی بستگی پیدا می‌کند. چنانچه عیبی در آغاز سفر در کشتی ظاهر گردد و این عیب ظرف مدت معقولی قابل رفع نباشد، اجاره‌کننده می‌تواند قرارداد را فسخ کند.

هزینه‌هایی از جمله دستمزد خدمه، تعمیر و نگهداری کشتی و تأمین آذوقه و سوخت همین طور عوارض بندری و معمولاً مخارج بارگیری و تخلیه کالا طبق شرایط *Gross Charter (Liner Terms)* برعهده مالک کشتی است.

در مقابل، اجاره‌کننده علاوه بر پرداخت کرایه باید بار بدون خطری را در کشتی بارگیری نماید و این کار را طی مدت مجاز *Laytime* به انجام رساند، در غیراین صورت باید خسارت معطلی کشتی را بپردازد. در صورت اجاره تمام کشتی، پرداخت کرایه مربوط به ظرفیت استفاده نشده *Dead Freight* نیز برعهده اجاره‌کننده می‌باشد. از سوی دیگر، این نوع قرارداد اجاره کشتی معمولاً متضمن شرطی برای فسخ در صورت تاخیر کشتی است، بدین معنی که اگر کشتی بیش از مدتی که در قرارداد تعیین شده است تاخیر کند، به اجاره‌کننده این اختیار داده می‌شود که اجاره را فسخ نماید.

در قرارداد اجاره سفری، به محض بارگیری کالا، مالک کشتی متعهد است آنرا به مقصد حمل کند. مسئولیت اجاره‌کننده در مقابل کالا و کشتی از لحظه بارگیری تمام می‌شود. چنانچه در قرارداد اجاره کشتی نام بندر تخلیه ذکر شده باشد، مالک کشتی به طور معمول متعهد است رهسپار

آنجا گردد، اما اگر از هیچ بندری صراحتاً ذکرى به میان نیامده و صرفاً به محدوده‌ای (مثلاً یک بندر اروپایی) اشاره شده باشد، اجاره کننده باید بندر بی خطری را در محدوده مزبور تعیین نماید.

ب - در اجاره کشتی بدون خدمه یا اجاره در قالب واگذاری، کشتی همراه با وسایل و لی بدون خدمه برای مدتی معین به نرخى که معمولاً برحسب ظرفیت حمل، عمر و سرعت کشتی تعیین می شود، در اختیار اجاره کننده قرار می گیرد. به همین دلیل اجاره در قالب واگذاری را اجاره کشتی لخت *Bareboat Charter - Party* گویند. طبق این نوع قرارداد، اجاره کننده مدیریت کامل کشتی را در دست می گیرد و درست همانند مالک آن عمل می کند، با این تفاوت که نمی تواند در هیچ یک از قسمت‌های کشتی تغییراتی فیزیکی به وجود آورد یا کالاهای قاچاق حمل کند یا به نقاطی سفر نماید که مالک کشتی سفر به آن نقاط را مستثنی کرده است.

کلیه هزینه های مربوط به خدمه، سوخت، تعمیرات و نگهداری کشتی و همین طور تامین آذوقه برعهده اجاره کننده است، زیرا مالک در این نوع قرارداد، مدیریت کشتی را برای مدت اجاره از دست می دهد و صرفاً دریافت کننده اجاره بها

است. بنابراین، در چنین قراردادی اجاره کننده است که به عنوان حمل کننده در برابر مالکان کالاها (در صورتی که کالاهای دیگران را حمل کند) مسئولیت می یابد. تعهدات مرسوم در این نوع قرارداد اجاره کشتی مانند تعهد مالک به تهیه کشتی آماده برای دریاوردی یا تعهد اجاره کننده به جبران خسارات وارده به کشتی در مدت اجاره، بستگی تام به شرایطی دارد که طرفین در قرارداد اجاره مشخص می سازند.

امروزه این نوع قرارداد اجاره کشتی در کار حمل و نقل دریایی بندرت منعقد می گردد و تعداد کشتیهایی که به این طریق به اجاره واگذار می شوند در مقایسه با دو نوع پیش گفته (اجاره زمانی و اجاره سفری) بسیار ناچیز است. کاربرد قرارداد اجاره کشتی بدون خدمه غالباً در مواردی است که اجاره کننده به یک کشتی با ظرفیت معین احتیاج دارد ولی علی رغم در اختیار داشتن خدمه لازم برای هدایت کشتی، مایل نیست کشتی مورد نظر را خریداری کند. این حالت در مورد شرکت‌های کشتیرانی مصداق دارد که در خطوط منظم کار می کنند و به طور مقطعی با بار اضافی برای حمل به نقطه‌ای معین روبرو می شوند که در این صورت برای حفظ مشتریان خود، در صورت در اختیار داشتن خدمه لازم،

ممکن است اقدام به اجاره کشتی در قالب واگذاری نمایند. این نوع قرارداد اجاره همچنین ممکن است در شرایط جنگی مورد استفاده قرار گیرد زیرا در چنین شرایطی شرکتهای کشتیرانی حاضر نیستند با به خطر انداختن کارکنان خود، محموله‌های طرفهای درگیر در مخاصمات را حمل کنند و لذا شرکتهای کشتیرانی دولتهای متخاصم ممکن است کشتیهایی در قالب واگذاری اجاره کرده و از افراد خود برای هدایت آنها استفاده کنند. به علاوه، در اکثر مواردی که خرید و فروش کشتی با شرایط اقساطی مطرح است، معمولاً کشتی به صورت واگذاری در اختیار خریدار قرار می‌گیرد و با پرداخت اقساط مربوط، مالکیت کشتی بتدریج به وی منتقل می‌گردد.

در خصوص مقررات ایران راجع به اجاره کشتی باید متذکر شد که فصل نهم قانونی دریایی مصوب ۱۳۴۳ به این مبحث می‌پردازد. در تعریف این قانون از قرارداد

اجاره کشتی، تنها به اجاره زمانی و سفری اشاره شده و ذکر می‌شود که از اجاره کشتی در قالب واگذاری به میان نیامده است. البته سکوت قانون دریایی حق مالک و اجاره‌کننده را نسبت به اجاره دادن و اجاره کردن کشتی به صورت لخت سلب نمی‌کند.

سرانجام باید خاطر نشان ساخت که مقررات ناظر بر قرارداد اجاره کشتی در حمل و نقل دریایی، که سابقه‌ای طولانی دارد، بعدها بر اثر توسعه حمل و نقل هوایی به هواپیماهای اجاره‌ای نیز تسری یافت. منتها به دلیل ویژگیهای حمل و نقل هوایی، این مقررات متناسب با این شیوه از حمل و نقل، تا حدود زیادی به صور متحدالشکل درآمده‌اند (کنوانسیون شیکاگو، ۱۹۴۴). همین طور نباید از نظر دور داشت که حجم عملیات جابجایی بار از طریق هواپیماهای اجاره‌ای نسبت به جابجایی بار از طریق کشتی اجاره‌ای ناچیز است.